

Rudolf Steiner

EXAKTNÍ POZNÁNÍ NADSMYSLOVÝCH SVĚTŮ

Exakte Erkenntnis der übersinnlichen Welten

Přednáška, Londýn, 17. listopadu 1922.

**Podle autorem neprohlédnutého zápisu, 1976 – Rudolf Steiner Verlag
Dornach.**

O exaktnosti duchovního bádání. Intenzivní život v čistém myšlení: zážitek časového těla. Zážitek obrazného světa éterného těla po smrti. Tříbení plně rozvážlivého, záměrně prázdného vědomí: kontinuita vzpomínky za bdění a spánku. Život s napodobeninami světa planet a hvězd. Zážitek budoucnosti: život po smrti. Školení vůle, jež vede k vyššímu stupni vědomí: ideální magie k vypěstování duchovního zárodku pro nový pozemský život. Bezprostřední společné pobývání duše po smrti s dušemi s ní spojenými.

Exaktní poznání nadsmyslových světů ve smyslu anthroposofické duchovní vědy

Je nepochybné, že velký počet lidí touží dnes po tom, vědět něco o duchovních, o nadsmyslových světech. V novější době se i vědci namnoze zabývají tím, najít cesty, jimiž lze dospět k poznání nadsmyslového světa. Jenže při všech těchto pokusech, dostat se do nadsmyslového světa, staví se přece modernímu člověku do cesty pokaždé to, co z moderní vědy plyne jako úsudek, co zde existuje jako autorita této moderní vědy. A vůči leckterému zdroji, z kterého se čerpá poznání nadsmyslového světa, se uplatňuje následující úsudek: Ano, jenže exaktní poznání, jak jsme ho zvyklí vyvíjet v přírodovědě, v duchovní vědě neobstojí.

Anthroposofická duchovní věda, o které si dnes a v příštích dnech dovolím k vám mluvit, však přece jen usiluje o skutečné exaktní poznání nadsmyslového světa. Usiluje o exaktní poznání nejen ve stejném smyslu, jako se dělají experimenty ve světě zevní přírody, nýbrž tak, že vyvíjí vnitřní schopnosti duše, které jinak jen dřímají v člověku v běžném životě a v obyčejné vědě. Vyvíjí je takovým způsobem, že při veškerém tomto vývoji zůstává zachováno střízlivé uvažování tak, jak se to děje v exaktní vědě. V exaktní vědě si uchováváme bdělé vědomí, jak je máme v obyčejném životě, a při zkoumání zevního světa se chováme exaktně metodicky. Naproti tomu si

v anthroposofické duchovní vědě počínáme tak, že se jednoho dne podrobíme tomu, co nazvu intelektuální skromností, když si řekneme: Kdysi jsi byl dítětem, tehdy jsi neměl schopnosti, které máš teď jako dospělý člověk, a které sis osvojil výchovou, životem. – Právě tak, jak jsme od dětství vyvinuli určité schopnosti, které zde předtím nebyly, můžeme si říci, že snad také v dospělém věku existují schopnosti, jež u něho dřímají, tak jako nynější schopnosti dřímaly v duši dítěte. A určitými metodami se tyto schopnosti dají vyzvednout z duše.

U anthroposofické duchovní vědy, jak se zde myslí, je nutno tyto schopnosti vynášet z duše tak, že metody – které, dříve než přistoupíme k poznání, používáme ke svému vlastnímu vývoji – právě v tomto vlastním vývoji postupují exaktně. Připravujeme se tedy ke zření vyššího světa tak, že příprava, kterou používáme sami pro sebe, předpokládá exaktní metodu. Proto lze, jak jsem si dovolil říci ve svých posledních přednáškách zde v tomto sále, tímto způsobem dospět k exaktní clairvoyanci, k exaktnímu jasnozření. Je získáno exaktním způsobem, jako se jinak s obyčejnými poznatky právě exaktním způsobem zkoumá příroda.

Dnes budu méně hovořit o způsobu, jak můžeme tohoto exaktního jasnozření nabýt. Příležitostně připomenu, co tomu odpovídá, protože už ve zmíněných předešlých přednáškách jsem mluvil o metodách, kterými dospějeme k exaktní clairvoyanci, a o těchto metodách se můžeme dozvědět zejména z knihy, přeložené do angličtiny a v angličtině má název: „The Way of Initiation“.

Naproti tomu chci dnes nejprve upozornit na to, co člověku v obyčejném životě brání proniknout do vyšších světů. Především je mu to odepřeno tím, že pokaždé může svět vnímat jen v přítomném okamžiku. Svýma očima můžeme vidět svět a jeho jevy jen v přítomném okamžiku. Svýma ušima můžeme jen v přítomném okamžiku slyšet tóny. A tak je tomu se všemi našimi smysly. Všechno, co je především minulostí našeho vlastního pozemského života, můžeme vědět jen ve vzpomínce, to znamená ve vybledlých myšlenkách. Jen srovnáme, jak živé, jak skutečné bylo, co jsme v bytí prodělali před deseti lety, a jak bledá, stínová je myšlenka, s kterou si na to vzpomínáme dnes.

A tak je všechno, co je mimo přítomný okamžik, pro obyčejné vědomí člověka takové, že to v něm může žít jen ve stínové vzpomínce. Ale tato stínová vzpomínka může být rozdmýchána a roznícena ve vyšší život. A to se děje takovými metodami, o kterých se dnes, jak bylo řečeno, nebudu tolik šířit. Metodami meditace v myšlenkách, soustředěním na myšlenky, sebevýchovou atd.

Kdo používá takových metod na sobě, čímž se učí žít v myšlenkách stejně intenzivně, jako se jinak žije pouze v zevních smyslových dojmech, dosáhne určité schopnosti, která spočívá v tom, že může svět pozorovat nejen v přítomném okamžiku. Taková cvičení, která vedou k tomu, že můžeme pozorovat svět nejen v přítomném okamžiku, musejí se ovšem konat po dlouhou dobu, podle daných vloh člověka, pečlivě a soustavně, v exaktní meditaci a koncentraci. Schopnost, kterou lze takto zdokonalit, si mnozí lidé právě v přítomné době přinášejí už při narození. To znamená, že není hned při narození zjevná, ale v určité chvíli života vystoupí z nitra, a víme, že bychom ji nezískali v obyčejném životě, kdybychom si ji nepřinesli už narozením. Taková schopnost spočívá v tom, že můžeme žít uvnitř myšlenek tak, jako jinak svým tělem žijeme ve smyslovém světě.

Neberme to na lehkou váhu. Uvažme, že člověk za všechno to, čím sám sobě připisuje bytí, vděčí svému spoluzítí se smyslovým světem. Když člověk dospěje tak

daleko, že aniž by se spoléhal na vjemy očí, uší, na vjemy jiných smyslů, přesto vyvíjí vnitřní život, jenž je teď vnitřně intenzivní, jako jinak jen život smyslů, vnitřní život, který nežije pouze ve stínových myšlenkách, ale ve vnitřně živých myšlenkách, že myšlenky prožívá tak, jako jinak prožívá jen smyslové vjemy, potom ovšem prožívá druhé bytí, potom prožívá jiné sebevědomí. Prožíváme přímo to, co nazvu: procitnutí, nikoli mimo tělo, ale procitnutí k životu v nitru člověka, přestože fyzické tělo je tak klidné a svými smysly vnímající, jako jindy jen ve spánku.

Když se podíváme do sebe samých, shledáme, že vlastně víme v obyčejném životě jen to, co jsme přijali svými smysly. Prostřednictvím přímých vjemů nic nevíme o svém vlastním nitru. Svým obyčejným vědomím nemůžeme nahlédnout do svého vnitřního uspořádání. Když získáme sebevědomí v čistém myšlení, pak se naučíme dívat dovnitř právě tak, jako se jinak můžeme dívat navenek.

Potom cítíme asi toto: Když se jinak díváme navenek, musí zde být Slunce nebo světlo, které své paprsky vrhá na předměty kolem nás. Vlivem tohoto světla, které je mimo nás, vidíme předměty kolem sebe. Když si sebe uvědomíme v tomto druhém bytí v čistém procesu myšlení, který však potom je procesem nazírání, jenž je tak barevný a intenzivní jako jinak smyslový vjem, potom jistou měrou vnímáme – nejen duchovně – vnímáme vnitřní světlo, světlo, jímž do svého vlastního nitra svítíme tak, jako jinak dostáváme předměty osvětlené zevními světly.

Proto můžeme tento stav lidského prožívání nazvat clairvoyance, jasnozření. A toto jasnozření u procitlého sebevědomí v duchu, toto jasnozření vyvolává především schopnost, že v každém okamžiku, který jsme prožili na Zemi, můžeme být zase uvnitř.

Můžeme např. zcela dobře zažít: bylo ti osmnáct let. V těchto osmnácti letech jsi prošel těmi či oněmi zážitky. Nemáme však jen vzpomínku na tyto zážitky, vždyť je více nebo méně silně prožívám znovu. Znovu jsme člověkem, jímž jsme byli v osmnácti nebo patnácti nebo v deseti letech. Můžeme se vpravit do každého okamžiku svého života, a tím se dostaneme k vnitřně osvětlenému nazírání toho, co vůči prostorovému tělu, jež obsahuje naše smysly a podává nám zevní nazírání, můžeme nazvat časovým tělem.

Toto časové tělo neprožíváme v posloupné řadě navazujících okamžiků, ale vše je zde současně (*najednou*). Je zde ve své vnitřní pohyblivosti. Přehlízíme se v celém svém dosavadním pozemském životě, jako si jinak vzpomínáme na tento pozemský život jen ve stínových myšlenkách. Prosvěcujeme celý svůj pozemský život, ale tak, že v každém okamžiku stojíme uvnitř.

Když zažijeme toto vnitřní osvětlení, pak víme, že neseme na sobě nejen toto fyzické lidské tělo, toto prostorové tělo. Víme, že člověk nese v sobě druhé, jemnější tělo, tělo, utkané vlastně z obrazů dosavadního pozemského života, ale z takových obrazů, které zároveň tento pozemský život sám ztvárňují tvořivě, totiž ztvárňují náš organismus a naše činnosti, náš organismus, v němž jsme, naše činnosti, které jsme vykonali. Tak poznáváme v sobě druhého člověka.

A tohoto druhého člověka, kterého takto poznáváme, vnímáme tak, že se skutečně prožívá – jako se fyzické prostorové tělo prožívá ve fyzickém světě – v jemnějším, éterném, řekl bych, prozářeném světě. Svět je zde ještě jednou. Svět je zde v jemnějších podobách. Základem všeho fyzického jsou jemnější éterné útvary, které takto zříme.

A zažijeme tu zvláštnost, že všechno, co prožíváme v tomto jemnějším těle, můžeme podržet jen krátce. Většinou je to tak, že ten, kdo si získal tuto exaktní clairvoyanci a tím prozářil své éterné tělo neboli tělo tvořivých sil, jak bych je chtěl také nazvat, že vnímá

éterično světa, éterično sama sebe, že ale také zároveň musí poznat, jak zážitky nesmírně rychle mizí. Nemůžeme je podržet. Zmocňuje se nás jakási úzkost, jen rychle se vrátit ke vjemům fyzického těla, abychom měli vnitřní pevnost jako člověk, jako osobnost. A prožíváme se ve svém éterném těle. V tomto éterném těle prožíváme i věci vyššího světa, to, co je ve vyšším světě éterné. Ale zároveň zříme, jak prchavé jsou všechny tyto dojmy, nelze je dlouho podržet, lze je podržet jen tím, že si nějak pomůžeme.

Uvedu příklad, jak si sám pomáhám, abych dojmům tohoto éterného zření nedával příliš rychle mizet: Pokaždé, když zde takové dojmy jsou, snažím se je nejen zřít, ale napsat je; takže vykonávaná činnost není vykonávána pouze abstraktními schopnostmi duše, ale je udržována napsáním. Nezáleží na tom, že tyto věci potom čteme, ale záleží na tom, že silnější činnosti dáváme proudit do činnosti, která je zprvu čistě éterná.

Tím to, co je nesmírně prchavé a plynulé, a co se rychle mihne, vléváme do svých obyčejných lidských schopností. Toto všechno se neděje jako u média nevědomě, nýbrž děje se to s plným vědomím. Ale všechno vléváme do svých obyčejných lidských tělesných schopností. Tím to můžeme udržet. Tím jsme však také schopni pochopit něco velmi důležitého. Jsme schopni pochopit, jak nejprve udržet nadsmyslově-éterný svět (potom promluvíme o jiných nadsmyslových světech), avšak nadsmyslově-éterný svět, který nás samé zahrnuje v naší dosavadní životní dráze, a který éterično zevní přírody zahrnuje až vzhůru do hvězdného nebe. Poznáme tento éterný svět. Naučíme se prožívat sami sebe v tomto éterném světě; a víme, že, aniž se opět přiblížíme k fyzickému tělu, není možné, tento svět podržet déle než nanejvýš dva až tři dny. Když jsme schopnosti vyvinuli velmi silně, dospějeme k tomu, že tento svět můžeme podržet dva až tři dny. A protože pomocí věcí, o kterých hned nato promluvíme, můžeme toto všechno přehlížet jako moderní zasvěcenec, tu také dovedeme posoudit, co to je, co zde podržujeme ve svém éterném těle nebo ve svém těle tvořivých sil, aniž bychom se opírali o tělesné schopnosti. To je to, co, když člověk kráčí branou smrti, z fyzického těla, které se rozpadá a je odkládáno, především zříme ze svého vyššího sebevědomí, a co také z toho důvodu nemůže déle než dva až tři dny po smrti fyzického těla setrvat u lidského sebevědomí.

Tak utvářením exaktní clairvoyance prožíváme první dny, které se u člověka dostavují po smrti; prožíváme je proto, že jsme je v poznání zažili předem.

Co zasvěcenec v poznání zažije předem, dostavuje se u každého člověka, když odloží své fyzické tělo. Jenže člověk by dále neměl vědomí (proč přesto má po smrti vědomí, vysvětlím později), člověk by neměl vědomí po celou dobu, v které vyšším poznáním může podržet své éterné tělo nebo tělo tvořivých sil, to znamená dva až tři dny.

Dva až tři dny po smrti má tedy člověk v éterném těle žijící vědomí o éterném světě. Potom tedy vědomí odloží. Prožívá, jak éterné tělo určitou měrou od něj odpadá, jako nejprve odpadlo fyzické tělo, a jak má zapotřebí přejít do jiného vědomí, aby po smrti žil déle jako vědomá lidská bytost.

Co vám zde líčím jako do jisté míry první okamžiky – neboť vůči světovému bytí jsou to první okamžiky –, to může potvrdit ten, kdo získal charakterizovanou schopnost nahlédnout do vyššího světa, protože předem prožívá, co se v lidském životě normálně dostavuje po smrti. Tím, že získal ono silné sebevědomí, které už není odkázáno na tělo, prožívá tyto okamžiky bezprostředně po smrti v tomto vědomí už předem.

Je schopen osvěcovat svůj vlastní vyšší život, a tím dospěje k tomu, poznat v sobě samém ono světlo, jímž po smrti v prvních dvou až třech dnech má kolem sebe svět, který je jiný než svět, jenž máme kolem sebe, když se svými smysly díváme ven do svého okolí během svého pozemského života mezi zrozením a smrtí.

Po přeložení této části budu pokračovat v líčení toho, co nastane po těchto dnech.

Abychom přehlédli nadsmyslovou část pozemské životní dráhy, která, jak jsem řekl, ve svém charakteru žije dále ještě několik dní po smrti, potřebujeme vyličené vnitřní osvětlení. Musíme jistou měrou sami v sobě rozlítit duchovní světlo, které svítí dovnitř. Potom se dostaneme nad to, vnímat pouze v přítomném okamžiku, jak je to možné pomocí smyslů.

Abychom dospěli k dalším poznatkům o nadsmyslovém světě, je nutno, aby se u člověka změnil nejen stav vnímání, nýbrž aby se změnil i sám životní stav. My, lidé, máme v obyčejném životě takový životní stav, že náš život je uzavřen do našeho fyzického prostorového těla. Hranice naší kůže jsou zároveň hranicemi našeho života. Náš život sahá tak daleko, kam až sahá naše tělo. Uvnitř takového životního stavu se nemůžeme dostat nad to, co jsem až dosud popisoval jako poznání vyšších světů. Pro poznání vyšších světů se můžeme dostat z obyčejného prožívání teprve tím, že si osvojíme prožívání, které není uzavřeno do hranic prostorového těla, ale které spoluprožívá celý svět, jenž jinak existuje kolem nás.

A také takové spoluprožívání lze získat pro poznání vyšších světů. Jak už jsem řekl, chci jen příležitostně uvést něco o metodách moderního zasvěcence, jimiž exaktně získává poznání vyšších světů. Ostatní nalezneme ve jmenovaném spise.

Když získáme nejen schopnost, mít v životě myšlenek druhé bytí, které ještě stále zůstává uzavřeno v prostorovém těle, ale když získáme také možnost žít mimo své tělo, tím, že myšlenkám dáváme nejen intenzivně žít ve svém vědomí, ale také třibením, soustavným cvičením je pokaždé dovedeme zcela odstranit ze svého vědomí, potom získáme tento stav prožívání mimo tělo. Uvedu jednoduché cvičení.

Předpokládejme, že se díváme na krystal. Tento krystal máme před sebou prostřednictvím svých očí. Kdo chce být pouhým médiem, nebo chce dospět k jakési hypnóze, upřeně se dívá na tento krystal, a dojem, který na něj krystal dělá, přenesse ho do stavu bez neuvažování. S tím nemá anthroposofická věda nic společného! Musí používat zcela jiných cvičení! U nich jde o to, abychom, když se díváme na krystal, dokázali nepřihlížet k němu, abstrahovat od něj, tak jako jinak jen abstrahujeme od myšlenek. Tak máme před sebou krystal a jím se učíme nikoli fyzicky, ale duševně prohlédat. Tudiž, přestože máme oči zcela otevřené, nepoužíváme svých očí, abychom se na něj dívali. Duševnost pak utváříme tak, že krystal už nemáme před sebou, ale pro nazírání jej odstraníme. Tato cvičení můžeme dělat také tak, že barvu, kterou máme před sebou, pro vnímání odklidíme, takže přesto, že ji máme před sebou, už ji nevidíme.

A tak můžeme dělat zejména cvičení, směřující k tomu, že myšlenky, které se vynořují zevním životem v přítomném okamžiku, nebo jsme je prodělali v dřívějších okamžicích pozemského života a teď se vynořují jako vzpomínky, že takové myšlenky odklidíme, odstraníme z vědomí, abychom pouze bděli a vlastně nemáme ve svém vědomí nic ze zevního světa.

Konáme-li taková cvičení, potom najdeme v sobě možnost, nesetrvávat se svým tělem uvnitř hranic svého prostorového těla, nýbrž vystoupit nad ně. Potom spoluprožíváme život celého okolního světa, na nějž se jinak díváme pouze v jeho smyslových jevech.

Tím především ve zcela uvážlivém vědomí se dostavuje něco, co mohu srovnat se vzpomínkou na život, který trávíme ve spánku, na život, který trávíme od usnutí do procitnutí. Právě tak jako se pro obyčejné vnímání vidíme omezeni na přítomný okamžik, tak se pro obyčejný život vidíme omezeni na to, co jsme pokaždé prožívali v bdělém stavu.

Jen uvažte, když si vzpomínáte na svůj život, pak pokaždé doby, které strávíte ve spánku, jsou pro obyčejné vědomí prázdné. Co zde duše pokaždé prožívala od usnutí do procitnutí, to se ve vzpomínce neobjevuje, takže ve vzpomínce máme vlastně pokaždé přerušovaný proud. Jenže si toho vždycky nevšímáme.

To však, co duše pokaždé prožívá mezi usnutím a procitnutím, stojí jako intenzivní vzpomínka před oním vědomím, které procitlo tak, že člověk s ním může žít mimo své tělo. Tím se dostavuje druhý stupeň poznání nadsmyslového světa, a především můžeme postřehnout, co proděláváme jako duše, když naše tělo, naše fyzické tělo, klidně, jako bez duše, bez vnímání nebo projevů vůle klidně setrvává ve spánku. Tím si jistou měrou můžeme v obyčejném denním životě vzpomenout na to, co jsme pokaždé prožili mimo tělo mezi usnutím a procitnutím. Jenže si musíme ujasnit, že to, co se tu dostavuje, musíme správně posuzovat. Poznáváme přece, že to, co duše prožívá od usnutí až do procitnutí, je prožíváno mimo tělo. Můžeme na to pohlížet jen tehdy, když dovedeme vyvinout vědomí, životní stav mimo tělo. A poznáváme nejen to, co je určitou měrou ozařováno vnitřním světlem, jako naše vlastní časové tělo, nýbrž nyní v denní vzpomínce, která jen vystoupila k této exaktní vyšší clairvoyanci, poznáváme to, co pokaždé skutečně prožíváme mezi usnutím a procitnutím. Jenže toto prožívání je zprvu poněkud překvapivé. Tak jako v denním životě v obyčejném vědomí žijeme ve svém fyzickém těle, máme v sobě plíce, srdce atd., tak máme od usnutí do procitnutí skutečně nikoli osobní lidské vědomí, nýbrž vědomí kosmické. Máme vědomí, jakoby v nás – i když to zní protismyslně, nazírací poznání to vnímá – žily kopie světů planet a hvězd. Cítíme se ve vše zahrnujícím životě kosmu.

A když to, co jinak máme kolem sebe, potom v sobě vnitřně prožíváme, probíráme – a sice ve skutečném životním stavu zpětně – pokaždé ze spánku to, co jsme prožili zde ve fyzickém těle od předešlého procitnutí až do usnutí.

Když jsme tedy např. pravidelně jeden den probděli a potom v noci spíme, ukáže se pak, že, když začínáme usínat, poslední zážitky, které jsme měli večer, dříve než jsme usnuli, prožíváme zpětně, potom ty, které tu byly převážně odpoledne. A tak v noci prožíváme zpětně celý denní život.

Jak jsem řekl, u exaktní clairvoyance jde o to, že v obyčejném denním životě máme tuto zpětnou vzpomínku na tyto noční zážitky. Právě tak, jak si v obyčejné vzpomínce zpětně vzpomínáme na to, co jsme před lety prožili, v denním vědomí, tak můžeme exaktní clairvoyancí prožít toto zpětné prožívání denního života. A tak skutečně máme před sebou něco jako rozšířenou vzpomínku v této exaktní clairvoyanci. Díváme se zpět na svoje spící prožívání. Víme, že za spánku mimo své fyzické prostorové tělo, prožíváme zpětně své vlastní denní bytí. Prožíváme ho ve skutečné světové bytosti, která má jistou měrou v sobě ve vědomí kopii celého světa. V takové světové bytosti prožíváme zpětně své vlastní denní bytí. A potom také shledáme, že toto denní bytí ve zpětném prožívání nepotřebuje takovou dobu, jak potřebuje zde ve fyzickém světě. Když se staneme skutečně badateli v této oblasti, tzn. soustavně, postupně stále více poznáváme věci vlivem exaktní zkušenosti, poznáváme, jak toto zpětné prožívání postupuje třikrát rychleji než fyzické prožívání v obyčejném vědomí. Takže někdo, kdo

asi dvě třetiny svého času bdí a potom třetinu času spí, v této třetině času prožije i to, co prodělal ve dvou třetinách ve fyzickém bytí. Takže takto poznáváme život, jež člověk rozvíjí mimo své tělo, a který probíhá třikrát rychleji.

Když si v obyčejném denním životě vzpomínáme exaktní clairvoyanci na tento život ve spánku, pak zároveň víme, že toto zpětné prožívání ve spánku nemá vlastní význam. Co máme v denním vědomí z exaktní clairvoyance, to už je vzpomínka. Ale vzpomínky na zážitky ve spánku mají význam jaksi předem (*do budoucna*). Je to tak. Zeptejte se, jak posuzujete vzpomínku na zážitek, který jste měli před dvaceti lety. – Řeknete si: Toto je prožívání ve stínových myšlenkách. Ale tato vzpomínka dává mi svou vlastní existencí záruku, že před sebou nemám fantazii, ale kopii toho, co jsem v minulosti svého pozemského života reálně prožil. Tak jako vzpomínka obsahuje v sobě záruku, že se vztahuje k něčemu jinému, co je ve skutečnosti zcela v minulosti, tak to, na co se díváme jako na noční prožívání, chová v sobě záruku, že to nemá vlastní význam, nýbrž poukazuje to na něco budoucího.

Vzpomínce nemusíme dokazovat, že se vztahuje na minulost. Obdobně když jsme dosáhli exaktní clairvoyance, nemusíme tomu, co zde přehlídíme ze svých nočních zážitků, dokazovat že to není fantastika přítomnosti. Na tom vidíme, že se to vztahuje na budoucnost člověka, a to na dobu, kdy člověk smrtí trvale odloží své fyzické tělo, jak je teď přechodně odložil v exaktní clairvoyanci.

A tím poznáváme, co člověk prožívá po smrti (*prožívání kámalóky*) po absolvování tří dnů, o nichž jsem mluvil. Na základě tohoto vzpomínce podobného pochodu (*kámalóky*) poznáme také význam dvou až tří dnů po smrti, kdy se cítíme jakoby ve světovém vědomí, v kosmickém vědomí, kdy svoji éternou složku ještě jednou přehlídíme z kosmu (*jako panoramatický obraz*), kdy se zpětně díváme na to, co jsme prožili na své pozemské životní dráze. A poznáme, co prožijeme potom (*v kámalóce*), a sice tak, že k události smrti se připojuje život, jež probíhá třikrát rychleji než pozemský život. Poznali jsme to přece nazíráním nočních zážitků.

Víme, že k éternému nazírání, které trvá jen krátkou dobu po smrti, připojuje se život, jež trvá dvacet, třicet let nebo také méně, podle toho, jak byl člověk starý ve svém pozemském životě. Přibližně – to všechno je přece přibližné – probíhá tento život třikrát rychleji než pozemský život. Když tedy někdo měl třicet let, pak život, který teď míním, prožije po smrti třikrát rychleji, tedy v deseti letech. Když měl někdo šedesát let, prožije svůj život po smrti ve dvaceti letech; ale všechno je přibližné.

To všechno se pozná, jako se vzpomínkou pozná prožitá činnost, v exaktní clairvoyanci. A tak poznáváme, že k naší smrti se připojuje nadmyslové prožívání, prožívání v nadmyslovém světě, které je zpětným prožíváním našeho celého pozemského života. Každou noc prožíváme předešlý den. Po své smrti prožíváme zpětně celý svůj pozemský život. Všechno zase znovu proděláváme. A tím, že všechno, co jsme v pozemském životě prodělali, opět proděláváme v duchovní formě, osvojíme si případný úsudek o své vlastní morální hodnotě.

V době, kterou proděláváme po smrti, si určitou měrou včleňujeme vědomí o své morální osobnosti, o své morální hodnotě, jako si zde na této Zemi osvojujeme vědomí o životě v těle a krvi. Po smrti žijeme v tom, co jsme byli jako morální člověk zde na Zemi. Když zase zpětně proděláme všechny události, a tím nejsme odváděni od morálního posuzování svými instinkty, pudy, vášněmi, nýbrž přehlídíme je čistě duchovně, poznáme případný, správný úsudek o své vlastní morální kvalitě.

K tomuto posouzení je nutná doba, o které jsem teď mluvil. Když jsme tuto dobu po smrti absolvovali, potom zmizí to, co je morální vnitřní život, zpětná vzpomínka na naši morální hodnotu na Zemi, a musíme dále kráčet duchovními světy s jiným vědomím, které se dá také poznat exaktní clairvoyancí.

Potom je nutné, aby se člověk naučil žít nejen mimo své prostorové tělo, nýbrž aby se naučil žít ve zcela jiném vědomí, než jaké má zde, uvnitř fyzického světa. Potom člověk pozná, jak se k prožívání své morální kvality třetinou doby své předešlé pozemské dráhy připojuje nadsmyslové, duchovní prožívání. Poznává, co se připojuje. Potom se připojuje jiný, ryze duchovní život. K tomu je však nutno nejprve získat možnost, aby se exaktní clairvoyance pozvedla od obyčejného vědomí k čistému, vyššímu vědomí, a aby se naučila toto vyšší vědomí plně posuzovat.

Pokusil jsem se vylíčit vám dva stavy po smrti. Třetí vylíčím ihned po přeložení dosavadní části přednášky.

Když si všimnete tohoto nahlédání do zpětného prožitku za stavu spánku, tak jak jsem to vylíčil, pak uvidíte, že člověk v tomto zpětném prožitku má sice život mimo své fyzické prostorové tělo; je určitou měrou mimo sebe, vedle sebe. Ale tento život, řekl bych, je takový, že se v něm nemůžeme pohybovat. V podstatě můžeme vykonávat, pouze jiným směrem, co jsme vykonali za obyčejného denního vědomí. A také ten, kdo exaktní clairvoyancí obdrží nadsmyslový vhled do těchto zážitků, o kterých jsem mluvil, cítí se jakoby připoután ke světu, na nějž si vzpomíná v denním vědomí clairvoyance, ale v němž se nemůže pohybovat, k němuž je zapřažen, připoután. Co musíme získat jako třetí stav vyššího poznání a vyššího života, je volný pohyb v duchovním světě. Jinak nemůžeme vstoupit do poznání ryze duchovního, do ryze nadsmyslového poznání.

K exaktní clairvoyanci musíme získat to, co označím jako ideální magii; je třeba ji odlišovat od nesprávné magie, prováděné zevně, spojené se značným šarlatánstvím. Od toho je třeba odlišovat, co teď míním jako ideální magii.

Touto ideální magií rozumím toto: Když člověk ve svém obyčejném vědomí přehlíží svůj život, potom vidí, jak se vlastně s každým rokem a s každým desíletím stal jiným v určitém vztahu. Zvyky, i když pomalu, se přece jen změnily. Osvojili jsme si určité schopnosti, určité schopnosti také zmizely. Kdo se na sebe vzhledem k jistým schopnostem pozemského života podívá poctivě, může si pokaždé říci, že se změnil. Ale to z nás učinil život. Zcela jsme se oddávali životu, a život nás vychovává, trénuje, utváří naši duševní formaci.

Kdo však chce vstoupit do nadsmyslového světa na základě poznání – jinými slovy – kdo chce získat ideální magii, musí své myšlenky učinit nejen tak intenzivní, že tím pozná své druhé bytí, jak jsem to vylíčil, ale musí i svoji vůli osvobodit od vázanosti na fyzické tělo. V obyčejném životě můžeme svoji vůli uvádět do pohybu jen tím, že používáme svého fyzického těla, svých nohou, svých rukou, svého mluvícího ústrojí. Fyzické tělo je základem našeho volního života. Můžeme však dělat něco, co zase musí zcela soustavně dělat ten, kdo jako duchovní badatel chce dospět k ideální magii a tuto chce získat k exaktní clairvoyanci. Tak např. musí vyvinout tak silnou vůli, že si v určité chvíli svého života řekne: Odvykneš si jistý zvyk, a místo něho vtělíš své duši jiný.

Za použití energické vůle bude často zapotřebí roků, abychom se v tomto vztahu zcela obrátili v určitých formách prožitků, ale je to možné. Můžeme takřka nejen dávat životu prostřednictvím fyzického těla být si vychovatelem, nýbrž tuto výchovu, tuto sebevýchovu vzít také sami do rukou.

Takovým energickým volním cvičením, které jsem také popsal ve jmenovaných knihách, dospěje ten, kdo se chce stát v moderním smyslu zasvěcencem, iniciovaným, k tomu, že teď nejen dodatečně prožívá ve spánku, co prožil ve dne. Dospěje k tomu, zjednat stavy, které nejsou spánkem, které se prožívají za plné rozvážlivosti, a které mu však přesto poskytují možnost, zatímco spí, být pohyblivý, něco dělat, takže mimo své tělo není pouze pasivní, jak je tomu u obyčejného vědomí, ale může jednat v duchovním světě, může být v duchovním světě činný. Člověk se jinak za svého stavu spánku nedostane dále. Kdo se v tomto smyslu stane moderním iniciovaným, vnáší schopnosti, být činný, jednat, do svého bytí jako člověk i pro svůj život, prožívaný mezi usnutím a procitnutím. A když takto vnášíme vůli do svého lidského jsoucná ve stavu, kdy toto jsoucná je mimo tělo, potom dospějeme k tomu, vytvořit v sobě zcela jiné vědomí: vědomí, které teď skutečně dovede zřít, co člověk prožívá v době, která se k vyličené době připojuje po smrti. A tehdy tímto jiným vědomím skutečně prožíváme schopnost, nahlédnout do svého pozemského života po smrti právě tak jako nahlédnout do svého pozemského života před zrozením. Díváme se na to, jak prožíváme život, který probíhá duchovním světem právě tak, jako fyzický pozemský život probíhá fyzickým světem. Poznáváme se jako čistý duch v duchovním světě, tak jako se poznáváme zde, uvnitř fyzické Země, jako fyzické tělo uvnitř fyzického světa. A nabízí se nám teď možnost, nabýt úsudku o tom, jak dlouho trvá, řekl bych, tento život podle doby morálního hodnocení (*kámalóky*), kterou jsem vylíčil dříve.

Když totiž takto ideální magií vnášíme vůli do svého duševního života, poznáváme toto vědomí, které máme jako dospělý člověk, a správně je srovnáváme se ztlumeným vědomím, které jsme měli v první době svého pozemského života jako malé dítě, jako kojeneček.

Víte, že obyčejné vědomí si nemůže zpětně vzpomenout na tyto nejranější roky dětství. Tehdy žije člověk jakoby ve ztlumeném vědomí; vžívá se do světa jakoby ve spánku. A naše obyčejné vědomí jako dospělých lidí je jasné a intenzivní a prozářené, právě vůči tomuto ztlumenému, zešeřenému vědomí, do něhož se zpětně díváme a které jsme měli, když jsme prodělávali první dobu života zde na Zemi. Avšak ten, kdo vyličeným způsobem vystoupí k ideální magii, pozná rozdíl mezi svým obyčejným bdělým vědomím jako dospělý člověk, a tímto ztlumeným vědomím v dětství. Určitou měrou pozná, jakoby vystoupil o jeden stupeň od ztlumeného dětského vědomí k jasnějšímu vědomí jako dospělý. A ve vztahu, který přece zná, mezi dětským vědomím, které je jakoby snovým vědomím, a svým vědomím v dospělosti, z toho vztahu se naučí pozorovat i jiný vztah mezi svým vědomím jako dospělý a oním prozářeným vědomím, do kterého nesl nejen exaktní clairvoyanci, nýbrž ideální magii, takže se teď může v duchovním světě volně pohybovat.

Řekl bych, že se naučíme volně pohybovat v duchovním světě právě tak, jako jsme se jako tělo naučili volně pohybovat za fyzického pozemského života v dětství, kdy jsme se nedovedli pohybovat. Tedy ke vztahu, který máme od prvního dětství k obyčejnému vědomí, poznáme jiný vztah dospělého vědomí k nejvyššímu, ryze duchovnímu vědomí.

Tím však také poznáme, jak nejen v životě po smrti jsme duchem mezi duchy, s kterými spolupracujeme, ale osvojíme si také úsudek o tom, jak dlouho trvá tento duchovní život mezi duchovními bytostmi. Zase bych musel uvést příklad o vzpomínání na obyčejný zážitek. Chápeme: Jako vzpomínka nese v sobě minulou skutečnost, tak to, co nyní prožíváme, nese v sobě správný úsudek o tom, že ve vyšším vědomí iniciovaného nemáme něco, co má vlastní význam, ale něco, co odkazuje na život jako

duch mezi duchy po smrti. A poznáme, jak se tento ryze duchovní život chová k pozemskému životu, který jsme prodělali zde na Zemi mezi zrozením a smrtí.

Když se totiž jako iniciovaní podíváme zpět na své nejranější dětství, pak víme, že je pro nás stále snadněji možné nahlédnout do duchovního světa, čím jsme starší. Zajisté, jsou poměrně mladé osoby, které dovedou dobře nahlédnout do duchovního světa. Ale toto nahlédání stává se exaktnější a jasnější s každým rokem, o který zestárneme. Stále více odhalujeme schopnosti, přecházet do tohoto jiného vědomí; tím poznáme, jak se jedno vědomí chová k druhému. Poznáme toto: Dosáhli jsme třeba čtyřiceti let a máme přece pouze možnost, vzpomínat si zpětně, řekněme až ke svému třetímu, čtvrtému roku. Posuzujeme vztahy, kolikrát je čtyřicet let více, než nevědomé snivě dětské vědomí. Poznáme, jak život v duchu po smrti bude právě tolikrát delší, než je tento pozemský život vcelku delší než život jako malé dítě ve snovém stavu; vztahuje se to na mnohá staletí. Takže k dodatečnému prožívání morálního stavu se připojuje ryze duchovní život člověka jako ducha mezi duchy, který trvá staletí. V tomto prožívání má člověk kolem sebe úkoly duchovního světa právě tak, jako zde v pozemském životě má kolem sebe úkoly fyzického světa.

Avšak tyto úkoly se jeví oně exaktní clairvoyanci, podporované, řekl bych, putováním v duchovním světě, jako ideální magie. Jeví se tím, že z podstaty duchovního světa, v němž žijeme po smrti, se vypracovávají všechny síly, které pak vedou k následujícímu životu na Zemi. Tento následující život na Zemi stojí před námi jako cíl, od začátku života po smrti. A tento život na Zemi je v lidské podobě skutečný mikrokosmos. Tento mikrokosmos je vypracováván z mohutného prožívání v duchovním světě po smrti.

Když se zde ve fyzickém světě mluví o zárodku, pak je tento zárodek malý a rozvíjí se; potom se stane velkou rostlinou nebo velkým zvířetem. Mohl bych také hovořit o duchovním zárodku, jež člověk vytváří po svém fyzickém životě na Zemi, po smrti. Ve spojitosti s duchovními bytostmi vydobývá z duchovních sil světa duchovní zárodek pro svůj pozdější pozemský život. A toto vydobývání není snad opakováním pozemského života, nýbrž obsahuje způsoby činnosti, podstatnost, která je samozřejmě větší a mohutnější než všechno, co lze prožít na Zemi. Příprava budoucího pozemského života při zkušenostech duchovního světa je to, co člověk především pro sebe prožívá v životě po smrti.

A k tomu přistupuje, že se přece dostavuje kosmické vědomí, jak jsem to vylíčil. Tím, že se v jednom člověku dostavuje kosmické vědomí, a v druhém člověku také, dokonce toto kosmické vědomí je každou noc již zde, i když ve ztlumeném stavu, takže to není skutečné vědomí, ale – smím-li použít paradoxního výrazu – nevědomé vědomí, tím žijí lidé, když žijí jako duchovní bytosti, nejen spolu s jinými duchovními bytostmi, které nikdy nepřicházejí na Zem, nýbrž právě tím žijí v ryzím duchovním světě. Spíše tím žijí spolu se všemi dušemi, které jsou buď vtělené ve fyzických lidských tělech, nebo které prošly branou smrti a prožívají totéž co oni: prodělávají kosmické vědomí, které mají všichni společné.

A je tomu skutečně tak, že to, co se zde na Zemi navázalo od duše k duši, v rodině, mezi lidmi, kdy jsme se našli tím, že jsme se setkali ve fyzických lidských tělech, ale tím jsme se našli také jako duše, je to tak, že všechno, co jsme zde na Zemi našli, jsme potom odložili; co zde prožijeme jako milující, co prožijeme jako přátelé, jako jinak nám blízcí lidé, co zde prožijeme svými fyzickými zkušenostmi ve fyzickém těle, to odkládáme. Ale tím, že jsme zde vyvinuli rodinné, přátelské vztahy lásky, to se duchovně šíří branou smrti do oněch duchovních zážitků, které vybudují pozdější život.

A pracujeme nejen výhradně pro sebe, ale pracujeme – dokonce už v době, kdy máme morální posuzování svého minulého života – spolu s lidskými dušemi, které jsme si zde ve světě oblíbili a vážili si jich.

To všechno se stane exaktní clairvoyancí a ideální magií nejen něčím, co podléhá víře, nýbrž stane se skutečným poznáním. Pronikne to do bezprostředního nazírání člověka. Můžeme dokonce říci: Zde ve fyzickém světě je propast mezi dušemi, byť se mají sebevíce rády, neboť se setkávají uvnitř své tělesnosti, a mohou vstoupit pouze do takových vzájemných poměrů, zprostředkovaných tělesnými vztahy. Ale když je člověk v duchovním světě, potom pro něj není překážkou soužití s duší milované bytosti zanechané na fyzické úrovni ve fyzickém těle. Tak jako si musíme pro nahlížení do duchovního světa osvojit schopnost dívat se skrz pozemské předměty, jak jsem to vylíčil, tak má ten, kdo prošel branou smrti, společenství s dušemi, které zde zanechal jako své blízké ve fyzickém těle, které již nepřekáží jeho pohledu. Zažívá je také ještě, dokud jsou na Zemi, až do jejich vlastní smrti, jako duše.

To jsem chtěl dnes nejprve říci na začátku těchto tří přednášek o tom, co může poskytnout vhledy do skutečného nadsmyslového života člověka. Chtěl jsem poukázat na to, že tím, že se usiluje o exaktní clairvoyanci a ideální magii, dá se skutečně – na základě vědeckého poznání – takto mluvit o vyšších světech, jako se exaktním přírodním poznáním může mluvit o světě smyslovém. A uvidíme, když se budeme stále více vžívat – neboť už zde budou lidé, kteří vyvinou své schopnosti, aby se takto vžívali –, uvidíme, že žádná věda, i kdyby se vyvinula sebedokonaleji, nemůže být překážkou v přijetí toho, co lze s pravým vědeckým smýšlením pomocí exaktní clairvoyance a ideální magie podat člověku jako poznatky o tom, co prodělává, nejen zde na této Zemi mezi zrozením a smrtí, ale také mezi smrtí a novým zrozením až k opětovnému návratu v pozemském životě.

Jaké jsou tyto opětovné životy a do jaké míry dospívají ke konci, o tom promluvíme zítra, když si dovolím vylíčit, jaký vztah vnesla Kristova událost, událost na Golgotě do lidského pozemského života.

Ukáži, že poznání, o němž jsem mluvil, pokud se týká člověka jako jednotlivce, osvěcuje celý vývoj lidského pokolení životem Země, a tím také může osvěcovat to, co se vlastně stalo pro lidstvo vstupem Krista do pozemského života.

A tak mají tyto přednášky na jedné straně ukázat, že není nutno jít proti dnešní exaktní přírodovědě, když mluvíme o nadsmyslovém poznání. A bude předmětem zítřejší přednášky, že i událost, nejdůležitější pro pozemský život lidí, událost Krista, vstoupí před lidskou duší v nové podobě, v zářivější podobě, když tato lidská duše bude ochotná přijmout zde míněné poznání nadsmyslového světa.

Zítra bude mým úkolem, vysvětlit vztah anthroposofické duchovní vědy ke křesťanství.